

FELIPE ARRESE BEITIA, OLERKARI (1841-1906)

Itzak egokitzea, beti eder. Beraz, zer da olerkia? Ta zer olerkari izatea? Olerkia, poesia, gizonaren barruko zerbait da; bere izate barruan, adimena ta naimena erabiliz, sortzen danana. Ezkutu aundia da giza-barrua, adierazpenez eta sentipenez betea. Eta kantaria kantu bat abesten dauana dan lez, olerkaria bere barruko adierazpenak eta sentipenak itzez jantzi ta argi jarten dauskuna dozu. Gure barrua mundu dautso, munduak berezi bat da: batzutan pozik dago, gero niñez eta larri; eriotzeak bildurra sartzen arrimena; eder jako Jainkoaren eta gizonaren egite arrigarriak bertsoz esatea. Olerkian geienik ez da jazoera bat kantatzen, kanpotikoa baiño geiago barrukoa da kantagai. Biotz-zauskada da batez be poesia; ta au, naizta jazoera baten zear be, ots, narratibo deituan be, norbere barru egoera zatika lez aurkitu, olerkiaren guna biotzaren eragiñean datza. Gogora Arrese-Beitia.

GIZONA

Otxandio'n jaiotako Arrese-Beitia 1841-5-25'an. Gaztetan Gasteiz'en eta geroago Donostia'n egindako egotaldi laburrak kendu ezker, bere jaioterrian emon zituan bizi-tzako egun guztiak. Arotza zan, bere esku-lanetik bizi zana. Eleiza askotako santuak eta altarak, batzuk egin eta beste batzuk, barriztatu zituan; trebea zan onetan, antza danez, "santugiña" esan eutsoen-eta. Bere erriko eleizako, egurrezko gauzak, bereak dira oso-osorik, eta Donostia'ko egotaldian, ango Ikastetxe zarreko goi ertzeko euskotar gizon entzute aundikoan iduriak, berak zizelatu ebazan.

Ogetamar urteko, Anjela Bengoa'gaz ezkondu zan, sei seme-alaba izanik; lau gazterik il jakezan, Luzio'k eta Puri'k, ostera, urte luzeak artu ebazan. Guraso ona tarriarentzat be laguntzaille zintoa izan zan Arrese-Beitia; beti prest egoan edozeini laguntzeko, karta bat idatzi bear zala, testamentu hat aurrera atera, ondasunak anatu, mesede bat eskatu naiz beste edozer gauza egin, otxandiotarrak beragana jotzen eben. Bere poesi-lanetatik agiri danez, kristiñau legea benetan arteza genduan Arrese; eliz-kantak ez-ezik, bestelakoak be, goi-ixuriz gaiñezka daukaguz.

Eta auxe zan, izan be, euskaldun guztiontzat opa ebana: fede-batasuna, ez jakozan eder liberalkeriak. 1880'an Maule'n sariztatu eutsoen "Bizi da ama euskera" itz-neurtuan, onela kantatu eban: "Neure anaiak, bat izan beti —Euskeldun siñiskeretan; —Bat izan geure uste, eretxi, —Gogo eta asmuetan; —Fede bizi bat baldin badogu —Biotz eta arimetan, —Bakez oraindiko biziko gara —Mendi, atx eta ibarretan". Ezta arrigarri: bigarren karlatar gerratean gorriak ikusi ebazan, fedea ta foruak jagon nairik. Orrela agertzen jaku bere poesi-lanik geienetan.

Eta orrexek eraginda asi zan olerki idazten. Urte areitako goraberak zirala-ta, "nire biotzak mingoztasun asko iruntsi ebazan" diño berak; alderdi bietakoak ez eben erakusten arrokeria baiño. Onela darrai: "Danak egin eben

ondo euren gerrea euren miñean; baña nire biotzean ez". Eta idazten asten da. "1879'ko udabarrian —diño— gogoak emon eustan eresi bat egiu bear nebala illetatsu edo negerrezkoa, iñok egiten ez eban ezker. Jaungoikoa-gana biotza jaso, ez ezker ta ez eskumara begiratuta, bakarrik gora eta geure izkera ta Arboleagana, asi nintzan ipinten *Ama Euskeriaren azken agurrak*. Eta Elizondo'n ospatu ziran euskal jaietan olerki onek irabazi leenengo saria.

Olerkari

Eta emen daukagu santugiña, olerkari, ogei bat bider poesi-sariketetan saritua, ain zuzen. Arrese'k, idatzi ebana bertsoan idatzi ebala esan bear, eskutiz batzuk ba'dituen arren; olerkitan uste eban bere barru bizi, gurbil, olerkitzua. Eta Orixe edo kendu ezker, ezta arek beste euskal literaturan bertsozidatzi dauanik. Orduko aldizkari guztietan agertzen dira bere lanak: "Euskal-Erria", "Revista Euskera", "Euskalzale", "Ibaizabal" eta olakoetan.

Arrese, garai aretan, ondo artua ta txalotua izan zan olerkari lez. Kanpion zanak, esaterako, goi-goi ipiñi eban arotz onen lana; bardin egiñik Auñamendi'z emengoak naiz andikoak. Aren lanak onartuak eta argitaratuak. Ona aren bertso-lanik beiñenak, naikotan argia ikusi dabenak:

— "Ama Euskeriari azken agurrak" (*Revista Euskera*, 1879).

— "Bizkaitar zarrak eta erromatarrak" (*Revista Euskara*, 1883).

— "Ama Euskeriaren Liburu Kantaria" (Bilbao, 1900). 496 orrialde.

— "Asti-orduetako bertsozko lanak" (Bilbao, 1902).

— "Olerki Sortatxua" (Zornotza, 1930). Amasei olerki.

— "Olerkiak" (Zornotza, 1933). "Jaungoiko-Zale" bazkunak osoturiko txorta.

— "Olerkiak" (Bilbao, 1956). Neuk egindako bilduma, 688 orrialdekoa. Arrese'ren lanen txorta oso samarra burutu nai izan neban; baiña or geratu ziran olerki naikoa bilduma orretan sartu barik, "Euskal-Erria"-n eta "Ibaizabal"-en datozanak batez be, orduan ez bait nituen esku artean aldizkari orreik.

Orduan nik bederatzi zatitan banatu nebazan Arrese'ren olerki-lanak. Ona:

— "Kantu errikoiak", ederrenak nunbait, biotz-biotzean sortuak.

– “Lirika kantuak”, ederrak oneik be, biotzetik urte-nak, negartiak asko.

– “Gora kantuak”, gizaseme gurenak txalotuz egiñak.

– “Amalaukoak”, polito biribilduak ditu 35 bat.

– “Eliz kantak”; oso Jainkozale zan Arrese, beraz eliz-kantak egokiozan aren barne-lirari.

– “Alegiak”, geien-geein beintzat, bereak ditu.

– “Ipuiñak”, erriko barregarriak eta, astintzen ba ekian.

– “Irakurgaiak”, askotariko gaiez dotoretuak.

– “Erderatik euskeratuak”, Zorrilla, Herrera, Quintana, Valbuena ta olakoak itzuliaz.

Olerkigintzan Arrese’k zaindu eban oindiño, garai are-tako romantizismo atzeratuz kutsuta ba’zan be, euskal poetikan antxiñatik etorren tradiziñoa, gaur be bertsolariak eta mugaz andiko olerkariak naiko ondo zaintzen dabena. Joera jator ortatik, egia esan, zerbait saiestua ibilli jakun, geroago Arana-Goiri, Oiartzun’go Iñarra, K. Etxe-

garai, Tolosa’ko Emeterio Arrese ta gero gerokoak ibilli jakuzan lez. Baiña geienbat leenari lotua ibilli zan, adimen zorrotza, irudimen bizia ta biotz kilikagarria erakutsi eban otxandiotarrak. Gauzak adierazteko ganoreak dizdiz dagi aren bertsoetan.

Orixegaitik goratua izan zan, eta ez gitxi, bere garaian eta geroago. Kanpion’ek olerkari aunditzat euki eban. “Olerkari gorengoa dogu Arrese —iñoan—, baiña euskal olerkaria gero, eta aberri-miña kantatzen, nik uste, iñor baiño euskaldunago. Eskuratu bere olerki ederretatik edozein, ta euskal erriaren muin gartsua ta azal islatsua bertan aurkituko dozuez”. Foru-zale da Arrese, ta onek emoten euskuezan eskubideak ilda ikustean, eurok negartzen ditu, malco-jario”.

Eta nik idatzi neban beiñola: “... Arrese-Beitia dogu, olerkari errez, aberatsa, izkera gozo ta durundi meeduna. Onek baizen bigun ta sentikor ez ditu iñok kantau Euskal-Erria, Euskera ta Aritz aren atsekabe-lorrek” (*Olerkiak*, 7 or.).

Gaurko girorako be ez dogu oskol Arrese-Beitia. Espaiñar olerkari erromantiku Nuñez de Arce’k merezi ba’dau antolojietan agertzea, zergaitik ez onek? Irakur beronen “Arbola bat” deritxon zortzi aapaldiko lan au, Bilbo’n 1881’an donkitua.

*“Arbola bat zan Paradisuan
Jaunak apropos jarria,
mundu guztiak artu egion
lotsa ta itzal andia;
bere azpian bizitea zan
aita Adanen gloria;
andik kanpora zer topau eban
ezpada negargarria?”*

*Arbola bat zan Bizkaian bere,
neure anaia laztanak,
zeiñen azpian, pozez beterik
egoten ziran asabak;
kerizpe zabal artan jarririk
eginda euren Batzarrak,
buztarri baga, nasai ta libre,
bizi ziran bizkaitarrak.*

*Bere azpian umildu ziran
Errege Gaztelakoak,
eta lekuri ez eben izan
sekula barriz moroak;
atzera gura badogu izan
libre len giñan lakoak,
itxi daiguzan erdaldunentzat
erdaldun diran kontuak.*

*Aztu daiguzan geure artean
izan diran aserreak,
izan gaitean anaia eta
euskal zintzo garbiak;
betor guraso zarren fedea,
betoz asaben legeak,
bere negarrak leortu daizan
ni jaiio nintzan Erriak.*

*Arbola santu aren azpian
bizi zan zeruan legez,
eukazalako atsegin danak
eta nekerik baperez;
ai!, begiratu baleutsa beti
lotsa on eta itzalez!
Mundua etzan gaur aurkituko
onenbeste atsekabez.*

*O neure Erri maite maitea!
Zakustaz triste negarrez,
zure alabak euren buruak
baltzez estaldu dituez,
trentza mardoak tiraka atera
ta sutara bota dabez,
gaur euskaldunak dirala orrek
ezin ezagutu leikez.*

*Ixildu ziran neskatxen kantak,
mututu artzain-txistuak,
zelai zabal ta jolas-lekuak
gaur dira basamortuak;
arroak beera, itxasorantza,
dotazan errekatxoak
gau eta egun txilioz dagos:
“ai, gara Gaztelakoak!”*

*Bakarrik dakust pozgarrirako bat,
euskaldun amen fedea;
benturaz onek bigundu leike
Jaungoikozko aserrea,
eta zerutik jatsi barriro
galdu zan libertadea:
mundua mundu bizi dakigun
Gernikako Arbolea”.*

AITA ONAINDIA

